

Carnaval in Argentinië en Uruguay

“Venga la gente bailar, Carnavalito”

In lang vervlogen tijden speelden tango-orkesten op carnavalsfeesten. Inmiddels lijkt tango, op nummers als *Siempre es Carnaval* of *Carnaval de mi Barrio* na, maar weinig met Vastenavond en verkleedfeesten te maken te hebben. De tanguero is streng en serieus, waar de *murguero* grapt en grolt. Want ja, carnaval op de oevers van de Río de la Plata, dat is *murga*. Een volkscultuur waarover wat meer kennis onontbeerlijk is voor de melancholische omhelzing, juist omdat het er een relativering van is. Floor (in Argentinië) en Anita (in Uruguay) gingen op zoek naar het carnaval, door Buenos Aires en Montevideo, in de tango en daarbuiten.

DOOR FLOOR VAN ALPHEN
EN ANITA BRUS

Buenos Aires

Maskers opzetten doet men genoeg op de salons: gepijnigde blikken, uitgestreken gezichten, arrogante oogopslag, maar pas laat op de avond toen Sexteto Milonguero feestelijke cumbia's inzette was het echt even carnaval in La Viruta. Plots kwamen

Pichi

Venetiaanse brillen tevoorschijn en stond men uitzinnig te hossen, om zich aan het eind van het optreden weer netjes naar de tango te voegen. Wegwezen. Bij de bushalte stond een ventje met een hoge, knalpaarse hoed op: murga! Dát is pas carnaval. De uitnodiging om met *Los Atrevidos por Costumbre* uit Palermo mee te gaan, nam ik dan ook dankbaar aan. 'Brutaal uit gewoonte' heet de narrenfamilie die mij gastvrij onthaalt op een zonnige zondagmiddag langs het spoor. Daar, buiten op het asfalt, repeteren ze, in aanloop naar het carnaval, sommigen het hele jaar door. Struikelend over zijn voeten en een geur verspreidend die het midden houdt tussen zweet, drank en pies, is Pichi, de pater familias als eerste ter plaatse. Als hij mij te woord staat, struikelt hij ook over zijn tong. Stralend van trots: "Het is een *familión*, je zult het zien, het eenheidsgevoel van deze murga en we doen de mensen een vrolijkheid cadeau, prachtig!"

Murga

De murga, als carnavalesk genre verwijzend naar een groep straatmuzikanten en -artiesten, bestond al in zuid Spanje toen ze rond 1880 met een golf immigranten in Buenos Aires aanspoelde. Satire, *comedia dell'arte*, *vaudeville* en ook het voetbal waren enkele van de reeds aanwezige ingrediënten. Onder invloed van de *candombe* ontwikkelden ze zich, net als de tango, tot een volkscultuur met een eigen identiteit: een uitzinnige bonte stoet voortgestuwd door het ritme van *bombo y platillo* (grote trom en klein bekken). Het is een mengvorm van twee elementen van het Uruguayaanse carnaval, de *candombe*optocht enerzijds en de theateraal en meerstemmig zingende *murga Uruguaya* anderzijds. In de Argentijnse murga zijn de *candombetrommels* uit de stoet verdwenen en vervangen door de

Murga in Buenos Aires

ritme-instrumenten uit het circus. Aan het *circo criollo* ontleende de *murga porteña* ook de clownfiguren, acrobaten en de ceremoniemeester.

Meer dan op zang ligt er in Argentinië nadruk op dans, een mengeling van Afrikaans ritueel, bewegingen van een dronken clown en acrobatiek. De voeten stampen op het ritme van de trom en de armen worden als bekkenslagen de lucht in geslingerd, hoe lossier hoe beter. Dansers dagen elkaar uit in zogenaamde *matanzas* (slachtpartijen), ze schoppen hoog de lucht in, springen en duikelen. De uitdossing met schmink, franjes en pailletten toont de invloed van het circus en onthult tegelijkertijd het zo typerende maatschappijkritische element. De hoge hoed en de pandjesjas, bij voorkeur binnenstebuiten gekeerd, drijven de spot met rijke heren van weleer. Want carnaval is de wereld op zijn kop en al eeuwenlang uitlaatklep van de onderklasse. Op de jassen worden ook allerlei glimmende symbolen geborduurd, van het logo van de favoriete voetbalclub tot Che Guevara en Bart Simpson, waar de *murguero* zich mee identificeert. Het is geen echte verkleedpartij, men kruipt niet in de huid van andere personages en dost zich niet uit met verentooien. Het *carnaval porteño*

gaat meer over het behoren tot een grote familie. En het gaat over sociale en politieke satire, uitgedrukt in de teksten. Vaak worden er op bestaande populaire melodieën spotliederen aangeheven, zoals je ziet in het voetbal. Op melodieën van de

Want carnaval is de wereld op zijn kop en al eeuwenlang uitlaatklep van de onderklasse

tango wordt er uitbundig geparodieerd en de tango zelf is natuurlijk ook aanleiding tot spot. Verder heeft de murga vooral veel gemeen met de tango, qua herkomst maar ook in verdere ontwikkeling. Ze beleefde mooie tijden in de jaren vijftig, op de buurtfeesten in de sportclubs, en werd gedurende de dictatuur het zwijgen opgelegd. Inmiddels behoort de murga tot

het culturele erfgoed en heeft iedere buurt van de stad er minstens een. In een onderlinge competitie presenteren ze zich door de hele stad: wie brengt de meeste vrolijkheid met zich mee?

Jong en oud, dik en dun, gekleed in wit, paars en groen, verzamelen zich Los Atrevidos por Costumbre en treffen zij voorbereidingen voor de toer. De mannen halen bier, de vrouwen verstellen kostuums, de kinderen huppelen rond en Pichi onderbreekt zijn verhaal om mijn handschrift te bestuderen: 'ik ben een intellectueel hoor, ik ben grafoloog'. Hij citeert een gedicht, raakt de draad weer kwijt en zwabberend begeeft hij zich naar de *Colectivo de Terror*, bus voor de die-hards. Er is een andere bus voor de kinderen, de *mascotas*. En ik mag in de vrouwvriendelijke bus, de *spa*, waarin tienermeisjes druk aan het schminken zijn en er al volop gemusiceerd wordt. Luidruchtig gaan we op weg door de straten van Buenos Aires. Er wordt gezwaaid naar voetgangers, er worden schunnige opmerkingen uit het raam geslingerd, gedronken, gelachen en gezongen. Los Atrevidos blijken -in tegenstelling tot veel andere *murgas porteñas*- te beschikken over een goede zangsectie, geïnspireerd op

Murga in Montevideo

de Urugayaanse variant, en met het leger aan danstalent hopen ze de overtocht naar Spanje te kunnen maken.

Op zomaar ergens een straathoek worden we uitgeladen en de joligheid maakt even plaats voor concentratie. Het schemert al wanneer het gezelschap zich opstelt. Vooraan de kleintjes, gevolgd door de danseressen, dan de clowns, de zangers, de dansers en tot slot de trommelaars. Vanaf het moment dat het meeslepende ritme de optocht inzet, verdwijnen de problemen en zorgen. Het is magisch, Pichi had gelijk. De zon gaat onder achter het geïmproviseerde podium waar de murga meerstemmig het optreden besluit. Moe en versuft stort iedereen zich aan het eind van het volgende optreden op hamburgers en worstenbrood. Het heeft iets tragisch, want nu de climax voorbij is, verbreekt de betovering en is er de rauwe realiteit van de onderklasse. Maar carnaval gaat door; op dinsdag wordt er weer gerepeteerd op het asfalt.

Montevideo

Als ik in februari in Uruguay aankom ben ik te laat voor de carnavalsviering in het Museo de Carnaval in Montevideo. Daar hebben ze een zaal met een *tablado*: het houten podium waarop de murga, het carnavaleske theater, zich voltrekt. Maar misschien hoort carnaval ook helemaal niet in een museum. Hoewel, er is veel

historische informatie te vinden. Ik lees er verhalen over de zwarte bevolking die in de achttiende en negentiende eeuw bijeenkwam in clubs en verenigingen met elk hun eigen Afrikaanse achtergrond. Daar voerden zij hun candombe dansen uit met trommels die ze *tambores* of *tangos* noemden. Andere tango's dan die van Buenos Aires. De reusachtige tambores staan in rijen opgesteld, omgeven door maskers en kostuums. Er staan maquettes van tablados waarvan de decorstukken zijn uitgevoerd in papiermaché. Buurten wedijverden wie de mooiste tablado had. Ik zie er zowaar een met figuurtjes die lijken op tangodansers. Ik vraag mij af wat de relatie is met de tango. Werd er behalve candombe ook tango gedanst op en rond de tablados?

Voor de tablados en murgas verwijst men mij naar het Teatro de Verano. Dat blijkt een grootschalig openluchttheater in een park waarvoor je ruim van te voren kaartjes moet kopen omdat half Montevideo zich hier 's avonds verzamelt. Voordat je naar je plek gewezen wordt, ben je al langs een reeks van kramen geweest waar van alles en nog wat verkocht wordt. Het lijkt eerder kermis dan carnaval.

Het carnaval begint op het podium, dat amper nog een tablado genoemd kan worden omdat het meer doet denken aan professioneel theater met wisselende decors.

De kunstzinnig geschminkte dansers en zangers dragen af en toe vlaggen, beschilderde borden of andere attributen met zich mee. En de trommelaars staan met hun tambores aan de zijkant opgesteld met rieten hoeden en zwarte (beschilderde?) gezichten. Dit alles doet denken aan carnaval in Rio de Janeiro. Veel glitser, veren en blote lijven. Als het na iets meer dan een uur al afgelopen lijkt te zijn, ben ik teleurgesteld. Ondanks de mooie aftocht van alle dansers en zangers die zich onder het publiek begeven, waardoor het toch nog die vrolijke chaos wordt die bij carnaval hoort. Maar het begint pas! Iedereen gaat weer naar zijn plaats en het doek opent opnieuw. Een hele rij mannen en een enkele vrouw verschijnt als een reeks insecten met uitstekende hoofdsprieten en in fel gekleurde, opbollende kostuums. Als de groep begint te zingen, komt er een muur van geluid op ons af. Ik sla zowat tegen de grond. Dit is de dus de echte Uruguayaanse murga! Lieder die vaak kritisch zijn en a-capella gezongen worden door een vijftiental zangers. Ik laat mij helemaal meeslepen door dit geweld van kleur, klank en geluid. Ook de murgazangers gaan na hun optreden in optocht door het publiek. Daarna treedt er nog een tweede murgagroep op, even indrukwekkend als de eerste.

Terug in Nederland bel ik Juan Carlos Tajés. Hij is Uruguayaan en behalve

acteur, tangozanger ook beeldend kunstenaar. Zijn beelden hebben iets carnavalesks, hij maakt onder andere maskers, en weet vast veel over carnaval in Montevideo. “Tablados en murgas! Ja daar wilde ik altijd al aan meedoen, maar mijn ouders vonden dat meer iets voor gedegradeerde tangozangers.” Als ik hem vraag of er een link is met de tango, antwoordt hij bevestigend.

Juan Tajés als jongetje in de murga

“*Un asalto* (een overval) is iets wat ze in Uruguay tijdens carnaval doen”, vertelt Tajés. “Je overvalt een huis waar je feestviert met een thema. Ik heb meegemaakt dat tijdens zo'n *asalto* het hele feestvierende gezelschap door de houten vloer zakte!” Hij haalt al het materiaal dat hij over carnaval en tango in huis heeft, tevoorschijn. Foto's van hemzelf als kind, verkleed als 'rumbero' (in wijde blouse) bij de *murga de pibe* (kindermurga) op tablados van houten planken en tonnen: “Nog eens wat anders dan die professionele podia van tegenwoordig.” En hij speelt candombes van een oude langspeelplaat '*Morenada, abra la cancha*' (zwartje, open de piste), met allemaal vrolijk trommelende en dansende zwarte figuurtjes op de hoes. Ook vertelt hij honderduit over zijn vader die tango's zong: “In de winter bij de opera en in de zomer bij de revue en het carnaval. Tangozangers

Uit het knipselalbum van Juan Tajés

traden op in murga's en tablados, naast humoristen, fantasten en 'parodisten'. Zo'n tangozanger was bijvoorbeeld Carlos Roldán. Die dronk wijn uit limonadeglazen. Maar vaak vertolkte men ook een parodie op de tango en werd er behalve tango ook candombe, salsa, bolero en eigenlijk alles gedanst.”

Rijst bij ons de vraag wat het verschil is met de *murga porteña* in Buenos Aires. Die heeft volgens Tajés een heel ander ritme: “en de Argentijnse trommel lijkt niet op de Uruguayaanse candombe. Bovendien herken je de Uruguayaan

Maskers thuis aan de muur bij Juan Tajés.

doordat hij meteen gaat bewegen zodra hij begint te trommelen. Dat hebben we geërfd van de zwarte bevolking die in Uruguay nadrukkelijk aanwezig is en in Argentinië eigenlijk helemaal verdwenen. De murga in Uruguay lijkt ook meer op die van Cádiz in Spanje. Dit alles brengt duidelijk de Uruguayaan in hem naar boven. We hebben het tot slot nog over de *llamada* (roep) waarmee het Uruguayaanse

Murga-platenhoes van Juan Tajés

carnaval wordt ingeleid, over de *comparsas* (optochten) en over de opbouw van de murgas: de teksten beginnen met een *saludo* (begroeting) en eindigen met de *retirada* (aftocht), waar het volgens Tajés allemaal om draait: “Die *retiradas* zingt iedereen, want wij vinden afscheid leuk. Wij vieren dat, want een vijfde deel van onze bevolking woont buiten Uruguay. Dat betekent dus voortdurend afscheid nemen en dat is hard als je bedenkt dat onze grootouders toch naar Uruguay kwamen om het daar te gaan maken. Uruguayanen zijn bij voorbaat neerslachtig.” Wij luisteren nog een candombe en nemen vervolgens vrolijk afscheid. Tot het volgende carnaval. ■